

*Sladana Ostojić⁷, Igor Marković⁸, Zoran Veličković⁹
Valentina Jovanović¹⁰*

PRAVNO REGULISANJE NOVINARSKJE PROFESIJE

UDK: 070:340.134(497.11)

Pregledni rad

Rezime

Novinarska profesija odigrava ključnu ulogu u funkcionisanju demokratije, jer mediji služe kao kanal za slobodno izražavanje mišljenja i omogućavaju građanima pristup informacijama. Pravno regulisanje novinarstva je od suštinskog značaja za obezbeđivanje slobode medija, zaštitu novinara i očuvanje integriteta novinarskog rada. Ovaj rad istražuje pravni okvir koji definiše prava i odgovornosti novinara u Srbiji, analizirajući domaće zakone, kao i relevantne međunarodne normativne akte koji se odnose na slobodu izražavanja i zaštitu novinara. Osim toga, rad se bavi izazovima sa kojima se novinari suočavaju u praksi, uključujući političke pritiske, nasilje, autocenzuru, te analizom etičkih pitanja u novinarskoj profesiji. Poseban akcenat je stavljen na analizu postojeće zakonske regulative i predloge za unapređenje pravnog okvira u cilju stvaranja boljih uslova za rad novinara i

⁷ Profesionalno udruženje novinara Srbije, Palih boraca br.16/2/29, Niš, R. Srbija,

⁸ Profesionalno udruženje novinara Srbije, Palih boraca br.16/2/29, Niš, R. Srbija,

⁹ Profesionalno udruženje novinara Srbije, Palih boraca br. 16/2/29, Niš, R. Srbija, e-mail: velickovicrtv@gmail.com

¹⁰ Visoka škola za menadžment i ekonomiju Kragujevac, Karađorđeva 52, R. Srbija, e-mail: valentina.jovanovic@gmail.com

očuvanje slobode medija. Kroz istraživanje pravnih i etičkih aspekata novinarstva, rad pruža sveobuhvatan pregled trenutnog stanja i prednosti pravnog regulisanja novinarske profesije.

Ključne reči: novinarska profesija, pravno regulisanje, sloboda medija.

Uvod

Novinarstvo je jedno od najvažnijih sredstava za osiguranje slobode izražavanja i demokratije. Kroz novinarski rad, mediji igraju ključnu ulogu u informisanju javnosti, nadzoru vlasti i unapređenju društvenih promena. Međutim, novinari se suočavaju sa različitim izazovima u obavljanju svoje profesije, koji uključuju političke pritiske, ekonomske poteškoće, nasilje, cenzuru i autocenzuru. S obzirom na značaj koji novinarstvo ima za slobodno društvo, pravno regulisanje novinarske profesije postaje ključno kako bi se osigurala sloboda medija, zaštita novinara i očuvanje profesionalnih i etičkih standarda.

U ovom radu smo se bavili izazovima sa kojima se novinari suočavaju u svakodnevnom radu, uključujući političke pritiske, nasilje i autocenzuru. Kroz analizu zakonskog okvira, međunarodnih normi i etičkih principa, rad pruža sveobuhvatan pregled stanja novinarstva i prednosti pravnog regulisanja novinarske profesije.

Za potrebe ovog istraživanja primenjena je kvalitativna metodologija koja omogućava detaljno razumevanje pravnog regulisanja novinarske profesije i identifikovanje ključnih faktora koji utiču na slobodu medija i rad novinara

u Srbiji. Korišćene su različite istraživačke metode, koje uključuju analizu sekundarnih izvora, komparativnu analizu pravnih okvira drugih zemalja, analizu slučajeva, kao i kritičku analizu normativnih akata i etičkih standarda novinarske profesije. Sekundarna istraživanja obuhvatila su analizu pravnih akata, kao što su Ustav Republike Srbije, Zakon o javnom informisanju i medijima, Zakon o zaštiti novinara, kao i međunarodnih normi i smernica, uključujući one iz Evropske konvencije o ljudskim pravima i preporuke Saveta Evrope i Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OSCE). Sekundarni izvori su ključni za razumevanje teoretskog okvira slobode medija i novinarskih prava, kao i njihove primene u realnom društvenom kontekstu. Takođe, korišćeni su izveštaji i analize međunarodnih organizacija kao što su Reporteri bez granica (RSF) i Komitet za zaštitu novinara (CPJ), koji pružaju vredne podatke o stanju slobode medija u Srbiji i globalno.

Komparativna analiza pravnih okvira

Komparativna analiza pravnih okvira omogućava razumevanje sličnosti i razlika u zakonodavnim rešenjima koja se odnose na novinarstvo i slobodu medija u različitim zemljama. Ova metoda je ključna za identifikovanje najboljih praksi u pravnoj regulaciji novinarstva i za procenu efikasnosti postojećih zakona u Srbiji. Komparacija sa zemljama poput Mađarske, Poljske i drugih članica Evropske unije, kao i sa zemljama u tranziciji kao što su Albanija i Severna Makedonija, omogućava bolje razumevanje kako pravni okviri mogu uticati na slobodu medija i novinarske slobode. Upoređivanjem ovih sistema,

istraživanje nastoji da predloži moguće izmene i poboljšanja zakonodavstva u Srbiji, s ciljem jačanja zaštite novinara i medija. Kvalitativna analiza slučajeva napada na novinare i drugih oblika ugrožavanja novinarske slobode u Srbiji igra ključnu ulogu u sagledavanju realnog stanja u praksi. Istraživanje se oslonilo na analiziranje specifičnih slučajeva napada, nasilja, pretnji i zakonskih postupaka u vezi sa zaštitom novinara. Ova metoda uključuje detaljan pregled novinskih izveštaja, sudskih presuda, kao i izveštaja nevladinih organizacija i međunarodnih tela. Kroz studije slučaja, rad istražuje efikasnost zakona i mehanizama zaštite novinara, kao i odgovore pravosudnih i drugih relevantnih institucija na ove incidente. Takođe, analizirani su specifični slučajevi autocenzure među novinarima, kao i izazovi u izveštavanju o osetljivim temama, kao što su politička korupcija i organizovani kriminal. Kritička analiza normativnih akata uključuje detaljno ispitivanje postojećih zakona koji se odnose na novinarstvo, kao što su Zakon o medijima, Zakon o javnom informisanju, Zakon o zaštiti novinara i drugi relevantni propisi. Metoda se fokusira na procenu primene tih zakona u praksi, identifikovanje mogućih slabosti u regulativi, kao i na analizu njihove usklađenosti sa međunarodnim normama i praksama. Poseban naglasak stavljen je na to da li zakoni koji postoje u Srbiji odgovaraju potrebama novinarske profesije i da li adekvatno štite novinare od nasilja, pretnji i političkih pritisaka. Takođe, istraživanje razmatra mogućnosti za unapređenje zakonodavnog okvira i jačanje institucionalnih mehanizama za zaštitu slobode medija (Zaharijević, 2016).

Etika novinarstva predstavlja jedan od ključnih aspekata

istraživanja jer se odnosi na profesionalnu odgovornost novinara prema društvu i javnosti. U okviru ovog istraživanja, analizirani su etički kodeksi novinara, samoregulacija novinarskih organizacija, kao i izazovi u vezi sa objektivnošću, tačnošću i odgovornošću novinara. Ova metoda obuhvata analizu etičkih dilema s kojima se novinari suočavaju u svakodnevnom radu, kao što su izveštavanje o kontroverznim temama, zaštita izvora i pitanje sukoba interesa. Takođe, istraživanje je razmatralo koliko su novinari spremni da se pridržavaju etičkih standarda, kao i u kojoj meri novinarske organizacije i udruženja utiču na očuvanje profesionalnih normi (Đorđević, 2018). Kroz ovu analizu, rad nastoji da razjasni kako etički standardi mogu doprineti boljoj zaštiti novinarskih prava i slobode medija.

Osim prethodnih metoda, istraživanje koristi pristup kroz studiju slučaja, koja detaljno analizira specifične situacije koje su dovele do ozbiljnih povreda slobode medija i prava novinara. Studije slučaja obuhvataju događaje kao što su napadi na novinare, kršenja prava na slobodno izveštavanje, i presude koje su značajno uticale na slobodu izražavanja. Ove studije omogućavaju analizu specifičnih izazova u zakonodavnom okruženju Srbije, kako bi se dobio dublji uvid u efikasnost zaštite novinara u praksi.

Efikasnost postojećeg zakonodavstva

Iako postoje zakoni koji se bave pitanjima slobode medija i zaštite novinara, kao što su Zakon o javnom informisanju i medijima i Zakon o zaštiti novinara, istraživanje je pokazalo da ti zakoni nisu u dovoljnoj meri efikasni u sprovođenju zaštite novinara (Blagojević, Stojanović, 2019). Zaštita

novinara od nasilja i pretnji je nedovoljna, dok su slučajevi napada na novinare često neregulisani ili nedovoljno istraženi (Medić, 2012). Iako postoje zakoni koji bi trebali da obezbede brzu i efikasnu reakciju na nasilje prema novinarima, u praksi dolazi do sporih postupaka, a odgovorni često nisu adekvatno kažnjeni.

Jedan od ključnih problema koji je istraživanje ukazalo jeste nesklad između zakonskog okvira i stvarnog stanja na terenu. Novinari se često suočavaju sa preprekama u ostvarivanju svojih prava, naročito kada su u pitanju napadi, pretnje, pa čak i hapšenja novinara pod političkim ili ekonomskim pritiscima (Čupić, 2016). Takođe, zakoni često ne pružaju dovoljno jasnih smernica za prepoznavanje i rešavanje situacija u kojima novinari rade pod rizikom. Iako je zakonodavni okvir postavljen, njegov uticaj na svakodnevnu praksu novinarstva i dalje je ograničen.

Jedan od najvažnijih nalaza istraživanja odnosi se na političke pritiske na novinare. Iako postoji zakonska zaštita za slobodu medija, politički pritisci ostaju veliki izazov za novinare u Srbiji (Zaharijević, 2018). Novinari koji izveštavaju o kontroverznim temama, kao što su politička korupcija, organizovani kriminal ili rad vlade, često se suočavaju sa prijetnjama, nasiljem ili čak otkazima zbog svojih istraživačkih radnji.

Politički pritisci u velikoj meri dovode do autocenzure među novinarima. Prema rezultatima istraživanja, mnogi novinari, iako svesni svog profesionalnog zadatka da izveštavaju o svim temama bez obzira na pritiske, odlučuju

da ne istražuju ili izveštavaju o određenim temama iz straha od posledica (Gans, 2011). Ova autocenzura ima negativan uticaj na slobodu medija, jer smanjuje broj istraživačkih reportaža koje se bave osetljivim pitanjima i može dovesti do stvaranja „medijske tišine“ u pogledu kritičkih i važnih tema.

Međunarodni standardi i njihova primena u Srbiji

Iako Srbija kao članica Saveta Evrope i potpisnica Evropske konvencije o ljudskim pravima ima obavezu da poštuje međunarodne standarde u vezi sa slobodom medija, istraživanje je pokazalo da postoji značajan jaz između međunarodnih preporuka i njihove primene u nacionalnom zakonodavstvu. Savet Evrope, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OSCE) i drugi međunarodni organi redovno ukazuju na ozbiljne slabosti u oblasti slobode medija i zaštite novinara u Srbiji.

Iako postoje preporuke koje sugerišu jaču zaštitu novinara, kao i jasnije definisanje prava novinara u slučaju pretnji i napada, zakonodavni okvir i dalje pokazuje slabosti u implementaciji tih preporuka (Carothers, 2004). Takođe, iako su međunarodni standardi jasno postavljeni, u Srbiji se i dalje suočavamo sa ograničenim napretkom u oblasti zaštite novinara i unapređenja zakona koji se odnose na slobodu medija.

Jedan od ključnih aspekata istraživanja bio je i etički okvir novinarske profesije (Džajić, 2015). Iako su u Srbiji razvijeni etički kodeksi za novinare, istraživanje je pokazalo da postoji značajan prostor za unapređenje novinarske

etike, posebno u pogledu objektivnosti, tačnosti, odgovornosti i zaštite izvora.

Novinari se suočavaju sa dilemom između profesionalnih standarda i praktičnih izazova na terenu (Vlahović, 2020). Pritisци, kako politički, tako i ekonomski, često dovode do smanjenja objektivnosti u novinarskom izveštavanju. Kodeksi i samoregulacija novinarskih organizacija igraju važnu ulogu u očuvanju novinarske etike, ali postoji i potreba za jačanjem ovih mehanizama kako bi novinari mogli da se pridržavaju najviših profesionalnih standarda, bez straha od pritisaka ili gubitka posla.

Rezultati istraživanja

Rezultati ovog istraživanja pružaju uvid u složenost i izazove s kojima se suočavaju novinari u Srbiji, kao i efikasnost pravnog okvira u zaštiti novinarskih prava i slobode medija (Lichtenberg, 2009). Iako postoje pravni mehanizmi i zakoni koji bi trebali obezbediti slobodu novinarstva i zaštitu novinara, analiza je pokazala da postoje značajni problemi u primeni tih zakona i normi u svakodnevnoj praksi. Rezultati istraživanja mogu se podeliti u nekoliko ključnih oblasti: efikasnost zakonodavnog okvira, politički pritisci i autocenzura, zaštita novinara, međunarodni standardi, etičke dileme i izazovi, kao i predlozi za unapređenje pravnog okvira.

Predlozi za unapređenje pravnog okvira

Na temelju rezultata istraživanja, predloženi su sledeći koraci za unapređenje pravnog okvira i zaštite novinara u Srbiji:

1. Povećanje efikasnosti zakonodavstva: Potrebno je unaprediti sprovođenje postojećih zakona i obezbediti efikasniji sistem zaštite novinara u slučajevima nasilja, pretnji ili cenzure (Deuze, 2005). Takođe, trebalo bi razviti specijalizovane mehanizme za zaštitu novinara i novinarskih prava, kao što su brži postupci u sudovima i bolja koordinacija sa organizacijama za ljudska prava.

2. Stvaranje jasnijih procedura: Neophodno je definisati jasnije procedure koje će omogućiti novinarima da prijave napade ili prijetnje bez straha od političkih pritisaka ili odmazde. Takođe, važno je da postoji sistem podrške novinarima u svim fazama istraživanja i izveštavanja.

3. Edukacija i promocija novinarske etike: Potrebno je uložiti veće napore u edukaciju novinara u pogledu etičkih normi i odgovornosti koje dolaze sa profesijom (Petrović, 2017). Samoregulacija novinarskih organizacija treba da bude jača i omogućiti novinarima da se pridržavaju visokih profesionalnih standarda.

4. Jačanje međunarodnih mehanizama za zaštitu novinara: Potrebno je implementirati međunarodne standarde i preporuke koje se odnose na slobodu medija i zaštitu novinara, kao i obezbediti da međunarodne organizacije imaju veći uticaj u obezbeđivanju pravde u slučajevima napada na novinare (Norris, 2009).

Diskusija u ovom istraživanju ima za cilj dublje razumevanje složenih i često kontradiktornih faktora koji utiču na pravno regulisanje novinarske profesije u Srbiji. Iako postoje zakoni koji bi trebali obezbediti slobodu

novinarstva i zaštitu novinara, postoji značajan jaz između zakonskih odredbi i njihove primene u praksi. Takođe, politički pritisci, autocenzura, nesigurnost novinara, kao i nepoštovanje međunarodnih standarda, predstavljaju ozbiljne prepreke za efikasnu zaštitu novinarskih prava i slobode medija. U ovom delu ćemo se baviti analizom uočenih problema, njihovim uticajem na slobodu medija, te načinima na koje bi se mogao unaprediti pravni okvir.

Zaključak

Pravno regulisanje novinarske profesije u Srbiji, iako zasnovano na međunarodnim standardima i zakonodavnim okvirima koji garantuju slobodu medija, suočava se sa brojnim izazovima u svojoj primeni. Na temelju sprovedenog istraživanja, jasno je da i dalje postoji značajan jaz između zakonskih odredbi i njihove praktične primene (Baker, 2007). Politički pritisci, autocenzura, nasilje prema novinarima i sporost pravnog sistema predstavljaju ozbiljne prepreke za slobodno i objektivno novinarstvo.

Iako postoje zakonske norme koje garantuju osnovna prava novinara, implementacija tih zakona u praksi ostaje neadekvatna. Napadi na novinare, politički pritisci i nesigurnost u novinarskoj profesiji i dalje ometaju slobodu medija, a novinari često ostaju nezaštićeni pred prijetnjama i nasiljem. Stoga je jasno da postoji hitna potreba za unapređenjem zakonodavnog okvira, kao i za poboljšanjem institucionalne zaštite novinara.

Iako postoje zakonske odredbe koje osiguravaju određena

prava novinarima, kao što su prava na slobodno izražavanje i slobodu medija, postojeći zakonski okvir često nije dovoljno precizan i efikasan u zaštiti novinara. U mnogim slučajevima, novinari se suočavaju sa prijetnjama, nasiljem i političkim pritiscima, a pravosudni sistem nije uvek efikasan u procesuiranju ovih slučajeva. Takođe, autocenzura predstavlja značajan problem, jer novinari često izbegavaju istraživanje određenih tema ili objavljivanje izveštaja zbog straha od posledica.

Preporuke koje proizlaze iz ovog istraživanja ukazuju na potrebu za unapređenjem zakonodavnog okvira, jačanjem institucionalnih garancija za slobodu medija i poboljšanjem pravne zaštite novinara. Osim toga, važno je povećati saradnju sa međunarodnim organizacijama i omogućiti novinarima kontinuiranu edukaciju i obuku o etici, profesionalizmu i zaštiti njihovih prava.

Sloboda medija je ključni element svakog demokratskog društva, a zaštita novinara i njihovih prava mora biti prioritet. Da bi se obezbedila efektivna zaštita novinara, potrebno je izgraditi stabilan i efikasan pravni okvir, kao i osigurati potpunu primenu zakona. Samo kroz kontinuiranu i sveobuhvatnu zaštitu novinara i slobode medija može se obezbediti zdravo, demokratsko društvo koje ima pristup istinitim, tačnim i nepristrasnim informacijama.

Literatura

1. Baker, C. E. (2007). *Media, Markets, and Democracy*. Cambridge University Press.

2. Blagojević, A., & Stojanović, I. (2019). Legal and ethical aspects of Serbian journalism: Comparative analysis of the public information and media act and the Journalists' Code of Ethics. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 58(85), 353-370. <https://doi.org/10.5937/zrpf0-23439>
3. Carothers, T. (2004). *Critical Mission: Essays on Democracy Promotion*. Carnegie Endowment for International Peace.
4. Čupić, M. (2016). *Pravo i novinarstvo*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu.
5. Deuze, M. (2005). The Web and Its Journalisms: Considering the Consequences of Digital Media for Journalism. *Journalism Studies*, 6(4), 1-15.
6. Džajić, M. (2015). *Novinarstvo i pravo: osnovi novinarske profesije*. Beograd: Fakultet političkih nauka.
7. Đorđević, M. (2018). *Mediji i pravo u digitalnom dobu*. Beograd: Akademska misao.
8. Gans, H. J. (2011). *Democracy and the News*. Oxford University Press.
9. Lichtenberg, J. (2009). *Democracy and the Media: A Comparative Perspective*. Cambridge University Press.
10. Medić, S. (2012). *Sloboda medija i novinarski standardi: izazovi i perspektive*. Beograd: Institut za uporedno pravo.
11. Norris, P. (2009). *Public Sentinel: News Media & Governance Reform*. UNESCO.

12. Petrović, J. (2017). Pravni okvir slobode medija u Srbiji. Beograd: Pravni fakultet.
13. Vlahović, D. (2020). Medijska regulacija u Srbiji: između slobode i odgovornosti. Beograd: Novinarska asocijacija Srbije.
14. Zaharijević, D. (2016). Zakonodavni okvir zaštite novinara i slobode medija u Srbiji. Beograd: Institut za uporedno pravo.
15. Zaharijević, S. (2018). Uloga novinarstva u savremenoj demokraciji. Novi Sad: Fakultet političkih nauka.

*Sladana Ostojić, Igor Marković, Zoran Veličković and
Valentina Jovanović*

LEGAL REGULATION OF THE JOURNALIST PROFESSION

Abstract

The journalism profession plays a key role in the functioning of democracy, because the media serve as a channel for the free expression of opinions and provide citizens with access to information. Legal regulation of journalism is essential for ensuring media freedom, protecting journalists and preserving the integrity of journalistic work. This paper investigates the legal framework that defines the rights and responsibilities of journalists in Serbia, analyzing domestic laws, as well as relevant international normative acts related to freedom of expression and protection of journalists. In addition, the

work deals with the challenges that journalists face in practice, including political pressure, violence, self-censorship, and the analysis of ethical issues in the journalistic profession. Special emphasis was placed on the analysis of existing legislation and proposals for improving the legal framework with the aim of creating better conditions for the work of journalists and preserving media freedom. Through the research of legal and ethical aspects of journalism, the work provides a comprehensive overview of the current state and advantages of legal regulation of the journalism profession.

Key words: journalism profession, legal regulation, freedom of the media.

Datum prijema (Date received): 24.11.2024.

Datum prihvatanja (Date accepted): 12.02.2025.